

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ

Ю. Разіна, А.Галушка⁴

Після набуття Україною незалежності одним із здобутків демократизації суспільного життя стає зняття обмежень на перетин державного кордону, забезпечення вільного пересування громадян. Сьогодні закордонні поїздки доступні всім громадянам України. Проте значна частина з них обумовлюється не туризмом, відпочинком, чи відвідинами родичів і знайомих, а здійснюється з метою отримання доходу. Сучасні економічні труднощі, безробіття та неповна зайнятість, низькі доходи трудящих та затримки з виплатою заробітної плати та пенсії примушують багатьох людей шукати заробітку за кордоном. Отже, проблема зовнішньої трудової міграції населення є для України вельми актуальною. Україна продовжує залишатися країною-експортером робочої сили.

Зовнішня трудова міграція – це переміщення в просторі, які здійснюються індивідом за межі країни з метою підвищення рівня життя без зміни постійного місця проживання.

Причини зовнішньої трудової міграції носять виключно економічний характер. Трудова міграція обумовлюється поєднанням зовнішніх чинників трудових міграцій з боку країн-роботодавців та внутрішніх чинників соціально-економічного розвитку України. Зовнішніми причинами трудової міграції громадян України за кордон виступає ємний ринок праці західних країн та приваблива матеріальна оцінка трудової діяльності. Причому, демографічні чинники свідчать про постійне зростання попиту розвинутих країн на працю іноземців.

Серед внутрішніх причин трудової міграції українських громадян за кордон – незадоволений попит на роботу всередині країни, неадекватно низька оцінка робочої сили, соціально-економічна криза, спад виробництва, загострення економічних протиріч. Якщо на початку 90-х виїзди на заробітки за кордон зумовлювалися зупиненням підприємств, багатомісячними затримками з виплатою заробітної платні, зростаючим безробіттям, то нині їхньою метою у більшості випадків є підвищення добробуту, вирішення житлового питання, фінансування навчання тощо.

Опитування працівників-мігрантів дає можливість встановити ієрархію мотивів, які зумовлюють поїздки за кордон:

1. заробіток задля поліпшення житлових умов (купівлі квартири чи побудова будинку), придбання машини або інших дорогих товарів тривалого вжитку;
2. заробіток задля задоволення поточних життєвих потреб – харчування, придбання необхідних товарів повсякденного вжитку (одягу тощо);
3. накопичення коштів для оплати навчання дітей у вищих навчальних закладах;
4. накопичення стартового капіталу для створення власного бізнесу або розвитку своєї справи;
5. мотиви нематеріального характеру (побачити світ, здобути певні трудові навички, поліпшити знання мови тощо).

Зміна стратегії поїздок потягла за собою зміну тривалості перебування більшості мігрантів за кордоном – вона істотно зросла. Якщо в середині 90-х років однозначно переважали кількадевні виїзди, а більше місяця тривали не більше 20% поїздок, то тепер найбільш поширеними виявилися поїздки терміном від 1 до 6 місяців (приблизно половина від загальної кількості поїздок). На такий термін виїжджають здебільшого до Росії, Польщі, Німеччини. Кожна п'ята поїздка, спрямована переважно до Італії, Іспанії, Португалії, тривала ще довше – у середньому 1,5 – 2 роки.

⁴ студ. гр. УП-12. Кіровоградський національний технічний університет

Науковий керівник: В.В. Сибірцев, доц., канд. екон. наук. Кіровоградський національний технічний університет

Загалом у структурі трудової міграції громадян України за ступенем легальності можна виділити чотири якісно відмінні рівні:

- Офіційна трудова міграція – переміщення українських громадян, які виїжджаючи за кордон, декларують участь у трудовій діяльності як мету виїзду і є легальними трудовими мігрантами в приймаючих країнах (саме їх і фіксує офіційна статистика).

- Неофіційна легальна міграція – поїздки за кордон з декларованою метою туризму, відвідування родичів тощо, з подальшим працевлаштуванням та реєстрацією в країні-реципієнті; учасники таких поїздок не можуть бути відстежені вітчизняною статистикою, але при цьому стають цілком легальними трудовими мігрантами в країнах-реципієнтах.

- Успішна нелегальна міграція – поїздки за кордон, пов'язані з незареєстрованою зайнятістю видами діяльності, дозволеними законодавством відповідних країн.

- Міграція жертв злочинних угруповань – торгівля людьми та інші випадки перебування громадян України в нелюдських умовах або зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі.

На сьогодні основними сферами, де зайняті працівники-мігранти є:

- будівництво,
- сільське господарство (збирання врожаю),
- домашнє господарство (прибирання домівки, готування їжі, доглядання дітей та немічних людей похилого віку),
- сфера торгівлі та сервісу (у т.ч. – готельний бізнес).

Роботи в сфері будівництва виконують практично тільки чоловіки, у сільському господарстві серед працівників-мігрантів існує приблизний гендерний паритет, а праця у домашньому господарстві та сфері сервісу є прерогативою жінок. Зміна попиту на західних ринках праці, що відбулася на початку 2000-х років, призвела до масового виїзду на заробітки за кордон жінок з метою працевлаштування хатніми робітницями, нянями, покоївками тощо.

Дані офіційної статистики навіть приблизно не відображають дійсні масштаби трудової міграції за кордон. Українців щороку за кордоном працює від 1 до 3 млн. осіб, за іншими даними від 2 до 7 млн. осіб. Найбільше українців-мігрантів працює в Росії (приблизно 1 млн. осіб), в Польщі – майже 300 тис. осіб, Чехії – 200 тис. осіб, Португалії – 150 тис. осіб, Іспанії і Італії – по 100 тис. осіб, Греції – 50 тис. осіб.

До позитивних результатів зовнішньої трудової міграції для України можна віднести такі:

- сприяння інтеграції України до світового ринку праці;
- послаблення потоку безробіття на національний ринок праці, зниження соціальної напруженості в суспільстві;
- надходження до України додаткової іноземної валюти у формі грошових переказів трудових емігрантів та інвестування коштів в економіку через створення спільних підприємств з іноземними засновниками;
- надання працездатному населенню можливості реалізувати свої здібності за кордоном, підвищити рівень кваліфікації, поліпшити матеріальне становище;
- забезпечення за рахунок іноземної робочої сили покриття дефіциту фахівців рідкісних професій та кваліфікацій в Україні;
- спонукання продуктивнішої діяльності українських працівників через створення конкуренції із закордонними фахівцями.

Крім того, міждержавна трудова міграція — важливий чинник розвитку технологій, обміну досвідом роботи, чинник перебудови професійної та кваліфікаційної структури зайнятості, швидкого й ефективного пристосування до умов світового ринку.

Залучення переважно молодих, добре освічених осіб до міграційних процесів є свого роду демографічною і демоекономічною «інвестицією» України до країн імміграції і, навпаки, сприяє старінню населення та погіршенню трудоресурсного потенціалу в країні.

Отже, серед негативних наслідків трудової міграції можна назвати такі:

- втрата Україною найконкурентоспроможнішої частини власної робочої сили (особливо науковців і фахівців), що призводить до уповільнення темпів науково-технічного прогресу;

- збільшення тиску на національний ринок праці внаслідок створення іноземними громадянами конкуренції місцевій робочій силі;

- втрата Україною іноземної валюти, що вивозиться імігрантами як власні заощадження;

- дискримінація та експлуатація наших громадян з боку місцевих роботодавців;

- виникнення політичних та економічних претензій до України з боку країн-реципієнтів у зв'язку зі збільшенням нелегальної трудової міграції українців;

- зростання злочинності та соціальної напруженості у суспільстві через міжнаціональні конфлікти.

Таким чином, процеси, пов'язані із зовнішньою трудовою міграцією, потребують регулювання державної міграційної політики України. Важливим завданням Уряду на сьогодні є не тільки створення умов через правові та економічні механізми для легального працевлаштування громадян України за кордоном, а і, провадження насамперед політики повернення громадян України - трудових мігрантів на батьківщину. Основні проблемні питання у сфері трудової міграції, які потребують врегулювання, є такими:

- налагодження обліку трудових мігрантів, які працюють за межами України;

- активізація політики щодо формування привабливого внутрішнього ринку праці;

- проведення політики посилення соціального захисту трудящих-мігрантів — громадян України, які працюють за кордоном;

- проведення політики превентивних заходів щодо запобігання нелегальним трудовим міграціям.

Від чіткості та продуманості міграційної політики залежить подальший розвиток і ефективність трудової міграції в Україні, визнання та престиж нашої держави у світі.